

УДК 378.147:001.89]:378.016:81'243

Сушко З. М., Бобир Ж. М.

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ХОДІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті досліджується проблема науково-дослідної роботи студентів у вищому навчальному закладі та шляхи підготовки до її здійснення засобами іноземної мови. Увага зосереджується на науково-дослідницьких вміннях і етапах їх формування на заняттях з іноземної мови.

Ключові слова: науково-дослідна робота студентів, навчально-дослідницькі вміння

Пріоритетним напрямком розвитку сучасної вищої освіти є не лише підготовка кваліфікованого фахівця, який має досконалі фактичні знання, але й формування творчої особистості, яка здатна самостійно і цілеспрямовано розвиватися і критично мислити. Відомо, що особистість людини формується під час її діяльності. Основним видом діяльності студентів є навчання, основою якого є оволодіння методикою наукового пізнання, ознайомлення з передовим науковим досвідом, формування дослідницьких умінь. Саме тому особливого значення набуває науково-дослідна робота студентів, яка є проміжною ланкою між навчальною діяльністю і самостійним науковим дослідженням і вирішує ряд виховних завдань, оскільки формує у студентів активне ставлення до навчання та самостійної професійної діяльності, професійні ціннісні орієнтації [3, с. 19], стимулює до творчого пошуку, є засобом підвищення їх рівня знань та самореалізації. Метою наукової роботи студентів є перехід від засвоєння готових знань до оволодіння методами отримання нових знань, надбання навичок самостійного аналізу професійно зорієнтованих проблем з використанням наукових методик.

Іноземна мова є не лише предметом і об'єктом вивчення, але і засобом навчання, а звідси має великі можливості для формування умінь ведення науково-дослідної роботи. Сьогодні багато дослідників знайомляться із досягненнями своїх іноземних колег і публікують результати своїх досліджень іноземними мовами. Це сприяє розвитку професійної комунікативної компетенції та вдосконаленню мовленнєвих навичок студентів вищих навчальних закладів.

Аналіз наукових праць свідчить, що проблема науково-дослідної роботи знайшла певне відображення у науково-методичній літературі. Зокрема, питанням організації науково-дослідної роботи студентів присвячені роботи Андреева В. І., Підкасистого П. І., Гольцовой В. Н. Перелік науково-дослідницьких умінь запропоновано Амеліною Н. С., Яковлевою Н. М. Підходи до формування науково-дослідницьких умінь обґрунтовано у працях Нізамова Р. А., Литовченко В. Н., Карасовой І. С. Разом з тим потенціал іноземної мови в активізації науково-дослідної роботи студентів залишається малодослідженим.

Мета статті – дослідити проблему науково-дослідної роботи студентів у вищому навчальному закладі та шляхи підготовки студентів до її здійснення засобами іноземної мови. Для цього необхідно виявити сутність науково-дослідної роботи, її види та форми; розкрити можливості іноземної мови та її роль у формуванні науково-дослідницьких умінь студентів.

Дослідницьку діяльність визначають як особливий різновид діяльності, яка ставить специфічні вимоги до якостей суб'єкта [4, с. 53] і є однією із підсистем педагогічного процесу у вищій школі. Науково-дослідна робота студентів дозволяє виявити індивідуальність, творчі здібності, готовність до самореалізації особистості, а також забезпечує формування інтелектуальної активності, яка є важливим компонентом професійної компетентності фахівця

Науково-дослідна робота студентів – це виконання студентами робіт дослідницького характеру, які пов'язані з науковим пошуком, проведенням досліджень, експериментів з метою перевірки гіпотез, встановлення закономірностей, розвитку особистості та системи освіти в цілому [7, с. 21].

Структура науково-дослідної роботи складається із взаємопов'язаних компонентів [2, с. 59]:

- 1) мотив – соціально обумовлені та особистісні потреби, спрямовані на предмет дослідження;
- 2) мета – отримання об'єктивно нового знання про реальність та формування механізму з оволодіння цим знанням;
- 3) об'єкт – фрагмент матеріальної чи духовної дійсності, який досліджується;
- 4) предмет – сукупність властивостей об'єкта;
- 5) процес – послідовність дій відповідно до логіки наукового дослідження;
- 6) продукт – об'єктивно нове знання про дійсність.

Розрізняють два види науково-дослідної роботи студентів. До першого виду належить навчальна науково-дослідна робота студентів. Ця робота організовується викладачем і спрямована на отримання нових знань, формування навичок і умінь з іноземної мови та фахових дисциплін. Студенти оволодівають навичками опрацьовувати наукову літературу рідною та іноземною мовами, відбирати та аналізувати необхідну інформацію [1]. Формами навчальної науково-дослідної роботи студентів є реферування наукових видань, виступи з доповідями і повідомленнями на семінарських і практичних заняттях, написання курсових і дипломних робіт.

До другого виду науково-дослідної роботи студентів відносять виконання пошукових робіт у позанавчальний час. Вважають, що ця форма науково-дослідної роботи студентів найбільш ефективно розвиває дослідницькі та наукові здібності студентів. Адже, якщо студент бажає займатися проблемами певної дисципліни за рахунок власного часу, то зникає проблема мотивації студента викладачем. На думку Д. І. Фельдштейн, таке прагнення самостійного пошуку знань пов'язано “з формуванням у цей період найскладнішого, вищого механізму зазначення мети, який виражається деяким... планом життя, пов'язаним зі здатністю здійснювати самопроекцію в майбутнє не лише як зазначення конкретних цілей, але і як самопроекування” [6, с. 236–237]. Студент досягає того рівня розвитку, коли з ним можна працювати не як з учнем, а як з молодшим колегою. Тобто студент стає джерелом інформації. Він прагне бути в курсі змін, нових тенденцій і підходів в обраній ним сфері, а головне – процес осмислення науки триває і за межами вищого навчального закладу. До основних форм науково-дослідної роботи студентів, що виконується в позааудиторний час, відносять предметні та проблемні гуртки, студентські лабораторії, а також участь у наукових та науково-практичних конференціях, олімпіадах, круглих столах і різноманітних конкурсах.

На нашу думку, іноземна мова є дієвим засобом формування в готовності студентів до науково-дослідної діяльності. Адже 80% наукової літератури публікується іноземними мовами, зокрема англійською. Тому саме за допомогою іноземної мови науковець може самостійно створювати простір для самовираження, становлення індивідуальних інтересів. Це стає можливим, якщо [2, с. 61-62]:

- реалізуються можливості іноземної мови для формування у студентів пізнавального інтересу, самостійності, творчої активності, прагнення оволодіти науково-дослідницькими вміннями та навичками, які є основними складовими науково-дослідної роботи;
- забезпечується мотивування науково-дослідної роботи студентів шляхом структуризації та спрямованого відбору навчального матеріалу для організації відносин викладача та студентів, оснований на довірі, рівноправного партнерства, діалогу;
- активізується науково-дослідна робота студентів засобами іноземної мови, що залучають студентів до активної розумової діяльності, спрямованої на поглиблення знань про наукове дослідження, на розвиток логічних форм мислення (аналізу, синтезу, порівняння, і т. ін.), набуття первинного досвіду науково-дослідної роботи;
- залучення студентів до діяльності з оволодіння науково-дослідницькими вміннями та навичками відбувається на основі поєднання навчання іноземних мов та професійних дисциплін.

Варто пам'ятати, що іноземна мова як предмет має свою специфіку, яка вимагає від студентів активної розумової діяльності, уваги, здатності осмислювати абстрактні поняття, уміння проводити аналогії, робити узагальнення. Крім того, практичне володіння мовою є першочерговим, що передбачає формування у студентів достатнього рівня іншомовної комунікативної компетенції, що дозволить їм використовувати мову і для вирішення професійних задач, і з метою самоосвіти, отримання нових знань з іноземної мови та фахових дисциплін, формування навчально-дослідницьких умінь, стимулювання в студентів зацікавленості до дослідної роботи.

Уміння загалом тлумачать як інтелектуальну діяльність, спрямовану на практичне або теоретичне застосування знань. Формування умінь – це процес оволодіння людиною способами свідомих, самостійних дій і складається з таких етапів: усвідомлення завдання; пошук і застосування способів його виконання; рефлексія і вправлення; створення стереотипу дій.

Навчально-дослідницькі уміння розглядають як здатність свідомо виконувати навчально-дослідні дії (спостереження, смислове сприйняття інформації, інтерпретація інформації, порівняння, аналіз, синтез, складання плану, виділення фактів, формулювання положень, підготовка реферату, статті, доповіді, курсової чи дипломної роботи тощо). Ці уміння формуються у студентів у ході вивчення іноземної мови на основі наявних у них знань, навичок і умінь з іноземної мови і спеціальних дисциплін.

Розрізняють три групи науково-дослідницьких умінь [1]:

- інформаційно-рецептивні уміння – це уміння отримувати та узагальнювати інформацію і дані з проблеми, логічно осмислювати матеріал, виокремлюючи в ньому головне, уміння систематизувати і класифікувати явища, критично аналізувати текстовий матеріал і виводити конкретний зміст із загальних положень, уміння інтерпретувати, здійснювати бібліографічний пошук, працювати із науковою літературою;
- інтелектуально-дослідницькі уміння – це уміння аналізувати, співвідносити і порівнювати факти, концепції, точки зору, уміння формулювати проблему дослідження і пропонувати гіпотезу, вибудовувати свій умовивід та аргументувати його;
- продуктивні уміння – це уміння проводити самостійні спостереження, фіксувати та обробляти їх результати, уміння захищати результати дослідження у ході виступу, писати статтю, брати участь у групових обговореннях.

Ці уміння формуються у студентів у ході виконання завдань на заняттях з іноземної мови, на основі наявних у них знань, навичок і умінь з іноземної мови і спеціальних дисциплін. Головним чином ці завдання включають вправи на формування умінь читання (оглядового, пошукового, з повним розумінням тексту) і говоріння. Важливо, щоб навчальні завдання мали різний рівень складності і відповідали принципу доступності та посильності навчального матеріалу, оскільки диференціація і поступове ускладнення створюють умови для поступового й якісного формування дослідницько-рефлексивних умінь студентів, розвитку пізнавальної діяльності, стимулювання навчальної і науково-дослідної мотивації. Для актуалізації індивідуального досвіду студентів завдання повинні бути професійно спрямованими, але при цьому відображати специфіку іноземної мови.

Формування науково-дослідницьких умінь студентів у ході вивчення іноземної мови відбувається у 3 етапи [5, с. 105-107].

Перший етап охоплює систему вправ за різними рівнями складності, що розвивають усне та писемне мовлення студентів, шляхом поступового накопичення знань про можливості мови. Основним завданням розвитку професійного іншомовного мовлення на цьому етапі є формування інформаційно-рецептивних умінь та власного активного і пасивного лексичного запасу, який буде реалізовуватися у майбутньому науковому дискурсі. Прикладами вправ можуть бути: прочитайте текст та выпишіть до словника лексику професійного спрямування; працюючи з довідниками, з'ясуйте семантику виділених термінів та понять; знайдіть у тексті слова/вирази схожі або протилежні за значенням; поясніть термін іноземною мовою; поєднайте

термін з його дефініцією; прочитайте лист/уривок тексту і визначте стилі мовлення (науковий, офіційний, розмовний) тощо.

На другому етапі формуються інтелектуально-дослідницькі уміння. Саме тому тут доцільно впроваджувати систему вправ, які розвивають грамотність студента і містять елементи пошуку та логічного дослідження результатів. Адже рівень сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності визначатиме вміння студента чітко та аргументовано доводити свої думки, обґрунтовувати їх фактичним матеріалом та розробляти власні концепції або ж апробувати наукові гіпотези та в доступній формі викладати їх письмово. Тому на цьому етапі студенти виконують конструктивні, проблемно-пошукові та творчі вправи, що активізують розумову діяльність студентів, сприяють індивідуальності і варіативності виконання завдань. Прикладами таких вправ є: перефразуйте вираз користуючись підказкою/іншими мовними засобами; прочитайте заголовок і висловіть здогад про проблему, яку буде піднято у тексті; подивіться на виділені слова у тексті і висловіть здогад про що він; прочитайте текст і визначте його головну думку (висловіть своє ставлення до неї); складіть (короткий/розгорнутий) план прочитаного тексту; прочитайте думки кількох авторів/дослідників з досліджуваної проблеми і визначте подібне і відмінне між ними; складіть твір-роздум на основі запропонованих понять.

Третій етап зосереджено на формуванні і розвитку саме продуктивних дослідницьких умінь студентів. Серед завдань можна запропонувати такі: підготуйте доповідь з досліджуваної проблеми; заповніть анкету; напишіть листа/анотацію/статтю тощо. На заняттях також доцільно створювати проблемні рольові ігри та застосовувати проектну методику навчання. На старших курсах доцільно організовувати колективне обговорення статей, анотацій та рефератів, оскільки це розвиває критичність і самокритичність студентів, вміння спілкуватися з викладачем та іншими студентами на науковому рівні, моделює поведінку у конкретній ситуації, формує уміння аргументовано доводити власні думки, максимально використовуючи мовні можливості іноземної мови, сприяють розвитку зв'язного мовлення. Студентів необхідно спонукати до участі у круглих столах та конференціях.

Отже, науково-дослідна робота студентів – це одна з форм навчального процесу, яка поєднує навчання та практику, і відіграє важливу роль у підготовці сучасного фахівця. Мета науково-дослідної роботи студентів у вищій школі – це розвиток особистості, професійних якостей, творчих здібностей, активізація розумової діяльності та забезпечення безперервності навчання. Іноземна мова може ефективно реалізувати цілі науково-дослідної роботи студентів, оскільки її зв'язок з професійними дисциплінами сприяє мотивації студентів до навчальної діяльності. Застосування різних видів вправ формує у студентів не лише іншомовну комунікативну компетенцію, але й озброюють їх ефективним механізмом здійснення науково-дослідної роботи.

Заняття з іноземної мови будуються таким чином, щоб відбувався послідовний перехід від простого до складного, від рецепції до продукування. Коли студенти певною мірою оволодіють новою лексикою, відбувається перехід до аналізу конкретних ситуацій чи проблемної дискусії. Добір навчального матеріалу при вивченні іноземної мови з орієнтацією на загальнолюдські, професійні цілі і цінності студентів забезпечує стимулювання навчально-пізнавальної діяльності. Новизна матеріалу, опора на наявні знання й індивідуальний досвід сприяють мотивації студентів, їх усвідомленню практичної значущості навчального матеріалу, який можна представляти автентичними текстами іноземною мовою з періодичних видань та мережі Internet.

Список використаних джерел

1. Бессмельцева Е. С. Формирование учебно-исследовательских умений у студентов неязыковых факультетов педагогических вузов в процессе обучения немецкому языку : дис. ... канд. пед. наук / Е. С. Бессмельцева. – Санкт-Петербург, 2007. – 233 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/>

2. Гаврилюк Л. В. Формування готовності студентів ВТНЗ до науково-дослідної роботи засобами іноземної мови / Л. В. Гаврилюк // Вісник ХНУ : Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – 2010. – Випуск 16. – С. 57-62.
3. Єфремов С. В. Визначення поняття «науково-дослідна робота студентів» / С. В. Єфремов // Матеріали наук. конф. викладачів та аспірантів кафедри загальної педагогіки 15-17 травня 2007. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2007. – С. 19-20.
4. Лазарев В. С. Критерии и уровни готовности будущего педагога к исследовательской деятельности / В. С. Лазарев, Н. Н. Ставринова // Педагогика. – 2006. – № 2. – С. 51-59.
5. Макарова Т. М. Дослідницька робота як один із шляхів розвитку мовної компетентності студентів / Т. М. Макарова // Вісник ХНУ : Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – 2010. – Випуск 17. – С. 103-110.
6. Свиридова В. С. Научно-исследовательская работа студентов педагогического колледжа как средство формирования их готовности к педагогической деятельности : дис. ... канд. пед. наук / В. С. Свиридова. – Кемерово, 2002. – 262 с.
7. Фельдштейн Д. И. Психология взросления: структурно-содержательная характеристика процесса развития личности : избр. труды / Д. И. Фельдштейн. – М. : МПСИ, 1999. – 672 с.

The article investigates the problem of the students' scientific-research work at higher education institutions and the ways of its implementation by means of a foreign language. Attention is focused on the research skills and stages of their formation in a foreign language classroom.

Key words: *students' scientific-research work, learning and research skills, foreign language potential*